

جایگاه مناطق آزاد در توسعه اقتصادی منطقه بررسی شد؛ مکمل های پازل خاورمیانه

با توجه به اینکه حدود ۴۰۰ میلیون نفر جمعیت در کشورهای اطراف ایران ساکن هستند که کشورهای آن‌ها دارای درآمدهای نفتی سرشاری هستند، بازاری مصرفی به شمار می‌روند که ایران می‌تواند با استفاده از ظرفیت‌های موجود و دعوت از سرمایه‌گذاران محصولات موردنیاز این جمعیت را در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور تولید کند.

حال با توجه به اینکه به‌تازگی ایجاد ۸ منطقه آزاد و ویژه اقتصادی در دستور کار قرار گرفته است، ارزیابی میزان تأثیرگذاری این مناطق با بهره‌گیری از موقعیت استراتژیک ایران در منطقه خلیج فارس اهمیت ویژه‌ای دارد، چراکه یکی از الگوهای که تکمیل‌کننده زنجیره توسعه صادرات محصولات صنایع پایین دستی مشتقات نفتی و جذب سرمایه‌های خارجی، از طریق ایجاد مناطق آزاد تجاری است.

اصطلاح یا مفهوم مبادله آزاد و منطقه مبادله آزاد، مفهومی قدیمی است به طوری که در سده‌های میانی، در اروپا به مردم و شهرها آزادی‌هایی برای داد و ستد داده شد. این روستاها و یا شهرهایی که آزاد نامیده شده‌اند. در واقع از سده یازدهم میلادی به بعد از حکام خود اسنادی دریافت می‌کردند که به موجب آن از نظر اقتصادی دارای حالتی خود مختار بودند و می‌توانستند به شکل آزاد داد و ستد کنند از این نمونه شهرها می‌توان بندر «هامبورگ» را نام برد. سازمان ملل متحد در سال ۱۹۶۷ بود که نشان می‌داد کشورهای در حال توسعه برای رشد اقتصادی به جای جایگزینی واردات به گسترش صادرات روی آورده‌اند. بنا به تعاریف بین المللی، منطقه آزاد محدوده حراست شده بندری یا غیر بندری است که از شمول مقررات جاری عمومی کشور متبوع خارج است و با استفاده از مزایایی مانند بخشودگی مالیاتی و عوارض گمرکی و معافیت از مقررات ویژه صادرات و واردات، با جذب سرمایه خارجی و جذب تکنولوژی مدرن، امکانات کسب درآمدهای ارزی را فراهم می‌آورد. مناطق آزاد مناطقی هستند که بنابر خصوصیات طبیعی خود، دارای قابلیت‌های بالقوه با اهمیتی است. در این مناطق دخالت پاره‌ای از نهادهای رسمی سرزمین اصلی (عمدتاً گمرک و نهادهای اقتصادی) به حداقل رسید تا بتوان جذب سرمایه، به حداکثر ممکن رساند. تجربه تاریخی نشان می‌دهد که این مناطق نخستین بار اغلب در کشورهای نظیر هند و چین به وجود آمدند که دخالت نهادهای دولتی در کلیه عرصه‌های اجتماعی-اقتصادی سرزمین اصلی فراگیر بوده، یا دست کم شکل غالب داشته است.

بنابراین منطقه آزاد از جمله ابزار توسعه اقتصادی برای جذب سرمایه، انتقال تکنولوژی، آموزش نیروی انسانی، اتصال به بازار جهانی است. براساس این قابلیت بعد از سال ۱۹۶۰ میلادی بسیاری از کشورهای در حال توسعه با ایجاد مناطق آزاد، دستیابی به توسعه اقتصادی از طریق استراتژی برون نگر را دنبال کردند. حال با توجه به اینکه به تازگی ایجاد ۸ منطقه آزاد و ویژه اقتصادی در دستور کار قرار گرفته است، ارزیابی میزان تأثیرگذاری این مناطق با بهره‌گیری از موقعیت استراتژیک ایران در منطقه خلیج فارس اهمیت ویژه‌ای دارد، چراکه یکی از الگوهای که تکمیل‌کننده زنجیره توسعه صادرات محصولات صنایع پایین دستی مشتقات نفتی و جذب سرمایه‌های خارجی، از طریق ایجاد مناطق آزاد تجاری است.

منطقه آزاد، با ایجاد مشوق‌ها و معافیت‌های متنوع سعی دارند که سرمایه‌گذاری خارجی را جذب و آن را در تولید کالاهای صادراتی مورد استفاده قرار دهند. سپس با صادرات این کالاها کشور از آثار و مزایای مثبت صادرات و تجارت نظیر ایجاد اشتغال، رشد اقتصادی، توسعه منطقه‌ای و... کشور را از منافع آن برخوردار کند.

جایگاه مناطق آزاد در اقتصاد خاورمیانه

حال با توجه به اینکه مطابق برآوردهای علمی، ذخایر اثبات شده نفت خام جهان در حدود ۷۰۰ میلیارد بشکه است و پیشبینی می‌شود حدود ۲۵۰ میلیارد بشکه نیز در آینده کشف شود و کشورهای عضو اوپک بیش از ۷۰ درصد و ممالک حوزه خلیج فارس به تنهایی در حدود ۶۰ درصد ذخایر اثبات شده نفت جهان را در اختیار دارند. در حال حاضر بیش از ۶۰ درصد نفت منطقه خلیج

فارس از تنگه هرمز صادر می‌شود.

یک اقتصاددان درباره ضرورت توسعه مناطق آزاد در ایران به فکر اقتصادی گفت: از آنجایی که جمعیت حدود ۴۰۰ میلیون نفری در اطراف ایران ساکن هستند که کشورهای آن‌ها دارای درآمدهای نفتی سرشاری هستند، بازار مصرف بسیار خوبی برای کشورهای صنعتی به شمار می‌رود که ایران می‌تواند با استفاده از ظرفیت‌های موجود و دعوت از سرمایه‌گذاران محصولات مورد نیاز این جمعیت را در مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور تولید کند.

علی اکبر نیکو اقبال با بیان اینکه در بسیاری از کشورهای حوزه خلیج فارس به جز ذخایر هیدروکربوری معادن قابل توجه دیگری وجود دارد افزود: در منطقه آزاد یک «سیستم خرد» دارای کارکرد درونی ویژه‌ای است که می‌تواند موجب جلب سرمایه، انتقال تکنولوژی، آموزش نیروی انسانی و دریچه‌ای به سوی توسعه اقتصادی باشد. به همین دلیل دستیابی به توسعه اقتصادی از طریق استراتژی برون نگر است. کشورهای در حال توسعه برای دستیابی به توسعه اقتصادی، با کمبودها و محدودیت‌های متعددی مواجه‌اند و در عین حال از برتری‌ها و امکاناتی نیز برخوردارند. منطقه آزاد ابزاری است که به طور نسبی می‌تواند کمبودها را جبران و امکانات و برتریهای بالقوه را در سطح ملی به توانایی بالفعل تبدیل کند و پلی بین اقتصاد داخلی و اقتصاد خارجی شود.

او با بیان اینکه رقم پایین ارز حاصل از صادرات غیر نفتی، واقعیت‌های ملموسی است که عبور از آن به عزم جدی دولت در توجه هرچه بیشتر ظرفیت مناطق آزاد در تقویت تولید است گفت: هدف از متنوع سازی اقتصاد این است که اتکاء به درآمدهای نفتی و ریسک حاصل از آن به حداقل ممکن کاهش یابد. بنابراین باید رویکرد متنوع ساختن گسترش دامنه محصولات تولیدی و کاهش وابستگی به یک منبع درآمدی را دنبال کرد، اما متنوع سازی به استراتژی توسعه اقتصادی کشور که باید ساختار کالاهای صادراتی را متنوع سازد نیز بستگی دارد.

نیکو اقبال با بیان اینکه تأمین سریع مواد اولیه و قطعات مورد نیاز کارخانه‌های داخلی، سهولت و سرعت عمل در تأمین سفارشهای داخلی می‌تواند سبب صرفه جویی در هزینه تولید و در نتیجه کاهش قیمت تمام شده کالاهای ساخت داخل شود تصریح کرد: افزایش صادرات و کاستن از میزان بیکاری در اقتصاد ملی؛ فعالیت‌ها و خدمات انجام شده در یک منطقه آزاد همچون انبارداری، بسته بندی، حمل و نقل و توزیع کالا، بانکداری، بیمه، تولید و مونتاژ کالا و انواع داد و ستدها و خدمات جانبی، درآمدهایی هستند که در نهایت بخشی از آن به کشور میزبان و از جمله نواحی مجاور منطقه آزاد انتقال می‌یابد. از این رو ارتقاء کیفیت تولیدات داخلی به منظور صادرات؛ قیمت تمام شده کالاهای صنعتی و کیفیت و بسته بندی کالاها از روی نمونههای مرغوب و رایج در منطقه آزاد می‌تواند الگوبرداری شده و جهت صدور تولیدات داخلی مورد استفاده قرار گیرد.

این استاد اقتصاد با نگاهی به تأثیر جریان توسعه در مناطق محروم مجاور مناطق آزاد گفت: توسعه اقتصادی در بلند مدت، همچون ظروف مرتبط سبب ایجاد فعالیت‌های جدید به ویژه در شهرهای اطراف منطقه آزاد می‌شود. ایجاد اشتغال و درآمدهای جدید می‌تواند اقتصاد را کد مناطق محروم‌تر را به تکاپوی تازه سوق دهد و سطح فعالیت‌های اقتصادی این مناطق را بالا ببرد. در نتیجه اقتصاد ملی و منطقه‌ای با ایجاد منطقه آزاد و گسترش فعالیت‌های صنعتی- تجاری سود می‌برد و به سطوح بالاتری از تولیدات و مبادلات خارجی گام می‌گذارد. در واقع ایجاد امکانات لازم برای رشد صنعت توریسم و جذب جهانگردان داخلی و خارجی؛ به مناطق آزاد بخصوص کیش با مقاصد تجاری به دلیل ارزان بودن کالا نسبت به پایتخت و سایر شهرهای ایران انجام می‌شود ولی قطعاً جهانگردان خارجی بخاطر ارزانی اجناس در کیش به این جزیره مسافرت نخواهند کرد، بلکه باید استعداد جاذبه‌های توریستی جزیره را متناسب با خواسته‌ها و سلائق گردشگران خارجی شکل داد تا انگیزه مسافرت به کیش را در توریستهای خارجی بیشتر کرد و از این راه به درآمدهای ارزی دست یافت.

تجارت مقدمه تولید در مناطق آزاد

به تازگی نیز قرارداد همکاری میان دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و شرکت کر اکسلرن با محوریت ایجاد پنجره واحد خدمات الکترونیک مناطق آزاد امضاء شده است که مدل مفهومی پنجره واحد خدمات شهروندی، گردشگری و کسب و کار مناطق آزاد تجاری صنعتی ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم، کیش و ماکو با استفاده از تجربیات خارجی از جمله موضوعات این قرارداد است.

مدیرکل مناطق ویژه دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد در گفتگو با فکر اقتصادی اشاره به اینکه یکی از ظرفیت‌های اقتصاد ایران تأمین نیاز کشورهای همسایه است گفت: از نظر رویکرد اقتصاد بین‌المللی توجه به بازارهای مجاور مزیتی است که کمک می‌کند اثر تحریم‌ها را کمتر کرد. البته این مسئله نیازمند ارتقای زیرساخت‌های ترانزیت کالا و ارائه خدمات با محوریت توسعه گردشگری است، این مسئله بدون مقابله با سیاست‌های تحریمی آمریکا می‌تواند اثر تحریم‌ها را کاهش دهد.

جعفر آهنگران با اشاره به اهمیت تصویب لایحه ۸ منطقه آزاد در مجلس افزود: اقتصاد کشور باید به گونه‌ای برنامه ریزی شود که مناطق آزاد مکمل یکدیگر باشند، هرچند توسعه عمرانی مناطق آزاد و افزایش تعاملات با کشورهای همسایه در چند سال اخیر در دستور کار مناطق آزاد قرار داده‌ایم. اظهار نظرهای غیرکارشناسی در این بخش شده، اما باید این واقعیت را پذیرفت که تقویت تولید بدون توسعه تجارت هیچ معنایی ندارد، به عبارت دیگر هیچ اقتصادی نیست که به کشور دیگری نیاز نداشته باشد. به همین دلیل ارتباط با کشورهای همسایه کمک می‌کند خط ترانزیتی ایران به کشورهای دورتر امکان پذیر شود و هزینه‌های حمل و نقل برای کشور کاهش یابد، چراکه ایران از گذشته نیز این ظرفیت را داشته که از طریق جاده ابریشم آسیا را به اروپا متصل کند.

فکر اقتصادی / راحله شایگان

